

Актуальні питання державно-правового розвитку України та міжнародного права

ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ: НАДНАЦІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ

Анастасія Андріївна БРАУН,

*курсантка Військово-юридичного
інституту Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Науковий консультант: *к. ю. н. Червякова О. В.*

Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 [1] (далі – РС МКС), в якому проведено узагальнення щодо складів воєнних злочинів як охоплених компетенцією суду (ст. 5, 8), наразі Україною підписаний (в числі 155 держав), але не ратифікований [2, с. 227]. Хоча відповідне міжнародне зобов'язання Україна взяла на себе з підписанням Угоди про асоціацію [3] і необхідні зміни внесено до статті 124 Конституції України [4]. З огляду на триваючу спробу анексії та тимчасову окупацію частин території України, наша держава як найшвидше повинна ратифікувати РС МКС та остаточно вирішити питання взаємодії з Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС) на умовах, визначених РС МКС.

Тим більше, що на сьогодні, не зважаючи на незавершеність процесу ратифікації, в ряді питань притягнення до кримінальної відповідальності за міжнародні злочини Україна визнала юрисдикцію МКС. Зокрема, наразі Україна визнала юрисдикцію МКС стосовно ймовірних злочинів: 1) учинених з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р. («події Майдану», декларацію подано 17 квітня 2014 р.); 2) вчинених з 20 лютого 2014 р. і далі без кінцевої дати. (декларацію подано 8 вересня 2015 р.) [5, с. 163]. Для цього було використано механізм подання декларації (п. 3 ст. 12 РС МКС). Тим самим Україною було взято на себе всі передбачені зобов'язання по співпраці з МКС та щодо виконання його рішень. Однак, при набутті вказаних обов'язків з визнанням юрисдикції МКС, Україна не набула прав, передбачених в РС МКС для держав учасниць [6, с. 153-154], що також свідчить про гостроту питання завершення ратифікації Статуту.

Тим не менш, на сьогодні МКС здійснює попереднє розслідування ситуації в Україні. Це, в свою чергу означає, що існує наднаціональний механізм притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, вчинені в рамках збройного конфлікту в Україні.

Аналіз звітів Офісу прокурора МКС за 2016-2019 роки по результатах оцінки ситуації на сході України свідчить про ймовірне вчинення в рамках збройного конфлікту ряду злочинів. Зокрема, у період з квітня 2014 року

по серпень 2019 року зафіксовано 3339 смертей цивільного населення, пов'язаних з конфліктом, на сході України, з них щонайменше 147 дітей, 1053 жінки та 1804 чоловіки. Більше 7000 цивільних осіб постраждали. Більшість смертей серед цивільного населення - особливо в перші два роки конфлікту – результат обстріли населених пунктів як підконтрольної уряду території, так і районів під контролем озброєних груп [7]. Серед вчинених в рамках збройного конфлікту злочинів є такі, що мають ознаки міжнародних. Це означає, що окрім зобов'язань України щодо їх виявлення, припинення, розслідування та прийняття, юрисдикцію щодо них має МКС. Це вбивства, катування, тортури, примусова депортація, знищення захищених міжнародним гуманітарним правом об'єктів, віроломство та інші міжнародні злочини [8; 9].

Наразі Україна активно працює над притягненням до відповідальності винних у вчиненні описаних та інших злочинів осіб. Експерти констатують, що вже змінено роль регіональних прокуратур Донецької, Луганської областей та прокуратури Автономної Республіки Крим, організовано єдиний департамент при Офісі Генерального прокурора, що є передумовою більш чіткої позиції щодо кваліфікації діянь. Але про досконалість практики говорити зарано. Причиною сучасного незадовільного стану притягнення до відповідальності за злочини, вчинені в Україні в рамках збройного конфлікту, є відсутність цілісної концепції перехідного правосуддя, недосконалість чинного законодавства України щодо регулювання відповідальності за міжнародні злочини, брак досвіду правоохоронців та суддів у притягненні до відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права, відсутність доступу до території, що ускладнює процес збору доказів, а в подальшому може мати місце відсутність підслідного/ підсудного, а також інші фактори, які разом визначають сучасний рівень притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, вчинені на території України [5, с. 163-164]. Визнання юрисдикції МКС свідчить про розуміння в Україні вказаних проблем, прагнення до розкриття найсерйозніших злочинів, відправлення правосуддя та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб.

Відповідно до ст. 12 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», здійснювати правосуддя судами на тимчасово окупованій території України неможливо. З цього випливає, що безпосередньо на території Луганської та Донецької областей неможливо забезпечити процес притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, дотримуючись вимог нормативно-правових актів України. Тому надзвичайно важливо співпрацювати з Міжнародним кримінальним судом. Водночас, доцільно взяти до уваги, що МКС працює за принципом компліментарності. І в подальшому лише окремі процеси щодо «big fish» мають надію на провадження. З урахуванням вказаного принципу та з огляду на кількість ймовірно вчинених міжнародних злочинів в Україні здійснюється паралельна робота у напрямку притягнення до відповідальності осіб, винних у їх вчиненні.

Це на сьогодні має вигляд роботи «у напрямі навчання уповноважених суб'єктів застосовувати міжнародні норми у національній практиці при

кваліфікації міжнародних злочинів, які зараз криміналізовано у статтях 437 та 438 КК України, та формування у них знань щодо порядку повідомлення про підозру особі, яка знаходиться поза доступом, щодо особливостей процесу за відсутності обвинуваченого за процедурою *in absentia* за чинним КПК» [5, с. 165].

Виходячи з вищевикладеного, можна говорити про те що механізм притягнення особи до відповідальності за міжнародні злочини не є досконалим, зважаючи на складність умов розслідування міжнародних злочинів, відсутність досвіду правоохоронців та суддів у цьому питанні. Водночас, важливо зазначити, що прагнення розвивати та вдосконалювати цей механізм з боку державних органів має свої результати. І на сьогодні під процесуальним керівництвом прокуратури України службовці сектору безпеки та оборони (в першу чергу, Служба безпеки України) активно працюють над питаннями притягнення винних до відповідальності за вчинені воєнні злочини, злочин агресії. І в цей же час паралельно (як це передбачає принцип компліментарності) формуються і спрямовуються до МКС матеріали з доказами вчинення в рамках збройного конфлікту в Україні міжнародних злочинів з метою притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності винних у їх вчиненні осіб.

Список використаних джерел:

1. Rome Statute of the International Criminal Court (Rome, 17 July 1998). URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf> (дата звернення: 5.11.2020).
2. Червякова О. В. Проблеми та наслідки визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 черв. 2020 р.); Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 227–230. URL: https://library.ppss.pro/index.php/ndippsn_20200619/article/view/cherviakova (дата звернення: 5.11.2020).
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. Офіційний вісник України. 2014 р. № 75. Том 1. Стор. 83. Ст. 2125 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 5.11.2020).
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 5.11.2020).
5. Червякова О. В. Відповідальність за воєнні злочини: через перехідне правосуддя до сталого миру та безпеки України. *Проблеми законності*, 2020, 150. С. 161-172. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.150.208602> (дата звернення: 5.11.2020).
6. Червякова О. В. Відповідальність за воєнні злочини: механізми та процеси відновлення суверенітету та безпеки України. *Форум Права*, 2020. 61(2). 150–162. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883835>. URL: <http://forumprava.pp.ua/2020-n-2.html> (дата звернення: 5.11.2020).
7. Report on Preliminary Examination Activities 2019: The Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/191205-rep-otp-PE.pdf> (дата звернення: 5.11.2020).
8. Report on Preliminary Examination Activities 2016 (: The office of the Prosecutor, International Criminal Court, пар. 172 – 183 URL: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE-Ukraine.pdf> (дата звернення: 5.11.2020).
9. Report on Preliminary Examination Activities 2018: The office of the Prosecutor, International Criminal Court, пар. 69, ст. 5 URL: <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2018-otp-rep-PE-Ukraine.pdf> (дата звернення: 5.11.2020).